

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

**з теми: «ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ З КАРТИНАМИ ПЕЙЗАЖНОГО ЖАНРУ В
ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

Виконала: студентка II курсу,
групи DOb1-M19z
спеціальності 012 Дошкільна освіта
з додатковою спеціальністю
013 Початкова освіта
(заочна форма навчання)
Григорків Мар'яна Іванівна

Керівник:
Демчик К. І., кандидат педагогічних
наук, старший викладач кафедри теорії
та методик дошкільної освіти

Рецензент:
Підгурний І. С.,
доцент кафедри образотворчого
і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва,
кандидат мистецтвознавства

Кам'янець-Подільський
2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З КАРТИНАМИ ПЕЙЗАЖНОГО ЖАНРУ В НАУКОВОМУ КОНТЕКСТІ	7
1.1 Загальна характеристика образотворчого мистецтва як засобу естетичного виховання старших дошкільників	7
1.2 Обґрунтування сутності творів образотворчого мистецтва	19
1.3 Використання творів пейзажного жанру живопису в практиці роботи закладів дошкільної освіти	27
РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ КАРТИН ПЕЙЗАЖНОГО ЖАНРУ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗІ СТАРШИМИ ДОШКІЛЬНИКАМИ	39
2.1 Характеристика первісних показників сформованості образотворчості старших дошкільників	39
2.2 Методика використання ігрових технологій ознайомлення старших дошкільників з картинами пейзажного жанру	46
Перспективне планування впровадження авторської розробки	63
в практику експериментального закладу дошкільної освіти	63
2.3 Аналіз та підсумки експерименту	70
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Світова зростає роль особистості на сьогодні досить суттєва, а це у свою чергу підкреслює, що людина вважається основною цінністю суспільства в умовах сучасних прогресивних змін, а турбота про неї – показником рівня розвитку його свідомості. Зважаючи на це, вихідними тезами оновлення системи дошкільної освіти постають положення, за якими педагогічний процес має ґрунтуватись не лише на психології розвитку дитини, але й на оновленні змісту, форм і методів освіти підростаючого покоління.

На сьогоднішній час актуальною до актуальних проблем можна віднести пошук перспективних шляхів та виявлення ефективних умов, які будуть покликані сприяти формуванню в старших дошкільників системи спеціальних знань у різних галузях мистецтва, розвитку творчої активності та мислення, творчих здібностей, світоглядних орієнтацій, системи духовних цінностей тощо. У зв'язку із переосмисленням певних пріоритетів, мети й завдань виховання, розвитку, навчання старших дошкільників актуальною постає проблема становлення особистості дитини, виявлення та розвиток її спеціальних здібностей, набуття певного чуттєвого досвіду. Як ось сказано в оновленому змісті Державного стандарту дошкільної освіти, визначено підхід до особистості як до суб'єкта власної діяльності. Зокрема в освітній лінії «Дитина у світі культури» йдеться про те, що дитина повинна мати уявлення про світ практичної та духовної діяльності людини, розвивати потребу в реалізації власних творчих здібностей, отримувати задоволення від процесу та результатів своєї діяльності, культивувати інтерес до надбань національної та світової культур [1].

Слід зазначити, що до важливих результатів оволодіння дитиною мистецькою діяльністю відноситься усвідомлення дитиною себе як активного суб'єкта творчості, у неї повинно бути сформоване емоційно-ціннісне ставлення до рукотворного світу тощо. Показниками

образотворчості старших дошкільників означають рівень розвитку естетичного сприймання об'єктів та явищ, навички роботи з різнофактурними матеріалами, використання різних технік, добір відповідних засобів реалізації задуму, виявлення творчої уяви, естетична чутливість, ціннісне, емоційне ставлення до навколишньої дійсності тощо.

Варто зазначити, що формування активності особистості безпосередньо пов'язане з вихованням у старшого дошкільника самостійності, ініціативи, сумлінності, сили волі, оскільки її активність демонструє, що вона стає суб'єктом діяльності, намагається керувати своїм особистим розвитком з урахуванням загальнолюдських цінностей.

Старший дошкільник повинен мати уявлення про світ матеріальної й духовної діяльності людства, розвиваючи свої потреби у реалізації особистих образотворчих здібностей, отримувати неймовірне задоволення від самого процесу та результатів власної образотворчої діяльності, культивувати інтерес до надбань національної та світової культур. Значним результатом оволодіння дитиною мистецькою діяльністю можна вважати також уміння старших дошкільників усвідомлювати себе активним суб'єктом творчості, мати сформоване емоційне ставлення до рукотворного світу, ціннісні орієнтації.

До проблеми формування творчої активності й образотворчості старших дошкільників на сучасному етапі звертались не один десяток науковців. Так, праці значної кагорти дослідників (Д. Богоявленська, І. Редковець, Г. Щукіна та ін.) творчу активність вважають «найвищим рівнем пізнавальної активності дітей і розглядається як мета та зміст її досягнення. Багатогранність проблеми формування творчої активності знайшла своє відображення у різноманітних підходах до її визначення: як якості особистості (Ш. Генелін, В. Кузін, В. Максакова та ін.); як специфічної потреби особистості (Л. Божович), як творчої діяльності (М. Данилов, М. Махмутов та ін.)» [24; 28; 44].

Отже, з урахуванням актуальності проблеми, її недостатньої

розробленості в теорії та практиці дошкільного виховання, нами означено *тему* дослідження: «Ігрові технології ознайомлення старших дошкільників з картинами пейзажного жанру в закладі дошкільної освіти».

Об'єкт дослідження: процес ознайомлення старших дошкільників з картинами пейзажного жанру.

Предмет дослідження: зміст, форми і методи використання ігор, спрямовані на розвиток образотворчості в процесі ознайомлення з картинами пейзажного жанру.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці використання ігрових технологій ознайомлення старших дошкільників з картинами пейзажного жанру в закладі дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

- здійснити науковий аналіз проблеми в мистецтвознавчій і психолого-педагогічній літературі;
- виявити реальний стан досліджуваної проблеми в практиці закладів дошкільної освіти;
- розробити та експериментально дослідження використання картин пейзажного жанру в освітньо-виховній роботі зі старшими дошкільниками.

Для розв'язання визначених нами завдань застосовувались наступні *методи* дослідження:

- *теоретичні* (аналіз нормативних законодавчих документів в галузі дошкільної освіти, психолого-педагогічної науково-методичної та фахової періодичної літератури з досліджуваної проблеми);
- *практичні* (вивчення реального стану сформованості образотворчості старших дошкільників за допомогою спостереження, бесід та усного опитування педагогів ЗДО, аналізу документів навчально-вихованого процесу ЗДО).

Апробація результатів дослідження. Під час практичної педагогічної роботи в закладах дошкільної освіти нами апробувались результати даног

одослідження. Крім того, апробація та впровадження результатів дослідження відбувалась також у процесі підготовки й друку публікацій ,доповідей на конференціях, семінарах, круглих столах, вебінарах різного рівня (міжнародних – 3, всеукраїнських – 10, регіональних – 3).

Теоретичний матеріал та розроблена автором методика ігрових технологій можуть використовуватися вихователями та батьками з метою сприяння поліпшенню перебігу процесу активізації образотворчості в процесі ознайомлення з картинами пейзажного жанру.

Теоретична основа дослідження: наукові праці, дослідження, проєкти, пов'язані з принципами, методами та засобами формування образотворчості старших дошкільників (Н. Ветлугіної, К. Демчик, Т. Казакової, Н. Кириченко, Т. Комарової, Г. Сухорукової, Є. Фльоріної, Л. Шульги та інших).

Експериментальна база. Дослідження проведено в Горошівському ЗДО «Вишиваночка» Борщівського району Тернопільської області. Експериментом було охоплено 20 дітей старшого дошкільного віку, яких поділено на експериментальну (10 чол.) та контрольну групу (10 чол.).

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів та висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний обсяг роботи становить 70 сторінок, загальний обсяг – 91 сторінка, використаних джерел – 93 найменування.

ВИСНОВКИ

Результатом освітньо-виховної роботи з розвитку образотворчої діяльності дітей є вміння передавати свої думки, почуття, стан, настрій, фантазії, зокрема через образотворчу діяльність. Найсуттєвішими результатами опанування мистецької діяльності в дошкільному віці є усвідомлення дитиною себе суб'єктом творчості, митцем, здатним не лише відтворювати здобути враження, а й інтерпретувати їх, збагачувати власним досвідом, творчо самовиражатися у різних видах художньої діяльності.

Старший дошкільник повинен отримувати задоволення від процесу та результату творення, вміти застосовувати набутий творчий досвід в іграх, повсякденному житті; вміти виявляти ініціативу, естетичне ставлення, прагнути привернути увагу до результатів власної образотворчої діяльності самобутністю, оригінальністю, неповторністю.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначена загальна характеристика образотворчості як «складової частини творчого потенціалу особистості. Формування образотворчості старших дошкільників на основі роботи з ознайомлення з творами пейзажного жанру живопису в практиці сучасних закладів дошкільної освіти залежить від раціонального та ефективного використання нею тих умов, які надає суспільство для розкриття її творчих задатків. Творча активність спричинена внутрішньою потребою у творчості, базується на загальній активності та взаємодії свідомого, підсвідомого й неусвідомлюваного. Вона виявляється, розвивається і формується у процесі творчої діяльності, у доланні суперечностей та проблемних ситуацій. В цілому, творча активність – це активність особистості, спрямована на перетворення дійсності та себе самої».

Обґрунтовано, що жанрові картини як засіб формування образотворчості старших дошкільників на основі роботи з ознайомлення з творами пейзажного жанру живопису впливають на інтелектуальну, емоційно-почуттєву та вольову сфери.

У результаті проведеного експериментального дослідження визначено рівні розвитку образотворчості дітей старшого дошкільного віку на основі роботи з ознайомлення з творами пейзажного жанру живопису:

– високий рівень, коли «дитина знає види та жанри образотворчого мистецтва, використовує дані знання в самостійній творчій діяльності; володіє різними технічними прийомами роботи з матеріалами, вміє створювати образ різними засобами та техніками, творчо реалізує свій задум, відображає власні життєві враження в образотворчій діяльності; вміє фантазувати, створювати оригінальну композицію; доречно використовує засоби образної виразності; виявляє самостійність в ході творчих дій»;

– середній рівень, «старший дошкільник знає види та жанри образотворчого мистецтва, частково використовує дані знання в самостійній творчій діяльності; створює образ різними засобами та техніками, відображає власні життєві враження в образотворчій діяльності; змінює композицію під керівництвом вихователя; проявляє інтерес до творчих дій»;

– достатній рівень, коли «дитини знає види та жанри образотворчого мистецтва, але не використовує дані знання в самостійній творчій діяльності; не має стійкого інтересу до творчості».

У процесі формувального експерименту розроблено систему роботи, спрямовану на ознайомлення старших дошкільників з жанровими картинками, яка складалась із таких видів роботи: заняття, бесіди, дидактичні ігри, індивідуальні завдання-вправи, описи картин.

Ефективність використання творів образотворчого мистецтва при формуванні творчої активності дітей у процесі ознайомлення з жанровими картинками підтвердив аналіз контрольного експерименту. Тобто, результати дослідження свідчать, що саме робота з творами образотворчого мистецтва сприяє розвитку креативності, ініціативності та творчої активності.

Таким чином, показник образотворчості старших дошкільників на основі роботи з ознайомлення з творами пейзажного жанру живопису визначається рівнями розвитку естетичного сприйняття явищ та об'єктів,

вмінням працювати з різнофактурними художніми матеріалами, використовувати різні техніки, добирати відповідні засоби реалізації задуму, емоційного, ціннісне ставлення до навколишнього, виявляти творчу уяву, естетичну чутливість.

Крім того, כדי дбати про формування образотворчості в старших дошкільників, залучаючи їх до творчої праці, потрібно створювати необхідні умови для активізації творчості у них. Включення дітей в процес творчої діяльності розкриває перед ними горизонти людських можливостей і сприяє правильному визначенню свого місця на широкому полі власних знань, умінь і здібностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. 2012. № 7. С. 4–19.
2. Бебіх Г. Д. Розвиток творчої особистості дитини через образотворче мистецтво // Дошкільний навчальний заклад. Харків : 2007, № 4 (04). С.41–64.
3. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія. 1997. № 1. С. 124–129.
4. Бех І. Д. Законопростір сучасного виховного процесу // Дошкільне виховання. 2004. № 2. С. 3–5.
5. Бех І. Д. Інваріанти особистісно-орієнтованого підходу до виховання дитини : наук. посіб. Рівне : РДГУ, 2002. 53 с.
6. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
7. Белкіна Е. В. Від подиву до творчості : естетичне виховання дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва // Мистецтво та освіта. 1998. № 2. С. 12–18.
8. Белкіна Е. В. Вчимося бачити прекрасне : методичні рекомендації по ознайомленню дітей молодшого шкільного та старшого дошкільного віку з творами образотворчого мистецтва. 2-е вид., доп. Київ, 1996. 32 с.
9. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О. В. Низковської. 256 с.
10. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению и специальностям психологии. Москва : Academia, 2002. 317, [1] с. : ил.
11. Ветлугина И. А. Эстетическое воспитание в детском саду. Москва : Просвещение. 1978. С. 24 – 31.
12. Белкіна Е. В. Від подиву до творчості : естетичне виховання дітей

- дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва / Е. В. Белкіна // Мистецтво та освіта. 1998. № 2. С. 12–18.
13. Белкіна Е. В. Вчимося бачити прекрасне : методичні рекомендації по ознайомленню дітей молодшого шкільного та старшого дошкільного віку з творами образотворчого мистецтва. 2-е вид., доп. Київ, 1996. 32 с.
14. Белкіна Е.В. Світ мистецтва і дитина // Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України для педагогів і батьків «Дошкільне виховання». 2000. № 1. С.4-5.
15. Біла І.М. Феномен дитячої творчості / І.М. Біла. // Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України для педагогів і батьків «Дошкільне виховання». 2011. № 1. С.7-11.
16. Білан О.І. Навчаємо розповідати за ілюстраціями (старший дошкільний вік) : навч.-метод. посіб. / О.І. Білан. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 160 с.
17. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 264 с.
18. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей. М.: Академия, 2002. – 352 с.
19. Ветлугина Н.А. Художественное творчество в детском саду / под ред. Н. А. Ветлугиной. - М. : Просвещение, 1974. - 170 с.
20. Волкова Е. В. Произведение искусства – предмет эстетического анализа / Е. В. Волкова . – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1976. – 288 с.
21. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: психологический очерк : кн. для учителя / Л. С. Выготский . – 3-е изд. – М. : Просвещение, 1991. – 93 с. ; ил.
22. Григорьева Г. Г. Развитие дошкольника в изобразительной деятельности : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Г. Г. Григорьева. – М., 1999. – 344 с.

23. Демчик К. І. Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва зображувальною діяльністю дітей : навч.-метод. посіб. / К. І. Демчик. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – 128 с., іл.
24. Дитина : Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту : О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець; наук. кер. програмою : О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко, Н. В. Кудикіна; авт. кол. : Г. В. Беленька, Е. В. Белкіна, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко, С. А. Васильєва, М. С. Вашуленко [та ін.] / Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – 3-тє вид., доопр. та доп. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 492 с.
25. Дитина в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма / автор. кол. ; наук. кер. К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ЛПКС, 2011. – 188 с.
26. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. – Запоріжжя : «ЛПКС» ЛТД, 2010. – 324 с.
27. Дошкольная педагогика / под. ред. Е. А. Флєриной. – М. : Учпедгиз, 1946. – 352 с.
28. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
29. Ермолаєва-Томина Л. Б. Исследование факторов, детерминирующих индивидуальное различия в проявлении творческой активности / Л. Б. Ермолаєва-Томина // Психология творчества / под ред. Я. А. Пономарева. – М. : Наука, 1990. – С. 111-130.
30. Зубарева Н. М. Дети и изобразительное искусство. Натюрморт и пейзаж в эстетическом воспитании детей 5-7 лет / Н. М. Зубарева. – М. : Просвещение, 1969. – 111 с. ; ил.
31. Казакова Т. Г. Развивайте у дошкольников творчество : конспекты занятий рисованием, лепкой, аппликацией : [пособие для воспитателя дет. сада] / Т. Г. Казакова. – М. : Просвещение, 1985. – 192 с. ; ил.

- 32.Кириченко М., Кириченко І. Основи образотворчої грамоти : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2002. 190 с.
- 33.Кириченко Н. Т. Вихове мистецтво. Активізація творчості дошкільників засобами мистецтва : метод. посібник / Н. Т. Кириченко, Т. І. Науменко. – К. : ІЗМН, 1998. – 100 с.
- 34.Комарова Т.С. Детское художественное творчество : методическое пособие для воспитателей и педагогов. / Т.С. Комарова. – М. : Мозаика-Синтез. – 2006. – 128 с.
- 35.Комарова Т. С. Образотворча діяльність у дитячому садку : програма та методичні рекомендації. Для занять із дітьми 2 – 6 років : пер. з рос. мови. Харків : Ранок, 2007. 176 с.
- 36.Косминская В. Б., Васильева Е. І., Халезова Н. Б. Теория и методика изобразительной деятельности в детском саду. Учеб. пособие для студентов пед. институтов. Москва : Просвещение, 1977. 253 с.
- 37.Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Інтел. підхід). / О.Л. Кононко. – К. : СтилоС, 2000. – 336 с.
- 38.Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей : навч. посібник / В. П. Котляр . – К. : Кондор, 2006. – 200 с.
- 39.Магулаева З. А. Эстетическое воспитание детей средствами изобразительного искусства // Культура народа : язык, литература, искусство. / Карачаево-Черкес. гос. ун-т. Карачаевск, 2006. С. 63 – 65.
- 40.Масол Л. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій / Л. Масол // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 1. – С.2-5.
- 41.Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности / А.М. Матюшкин. // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 29-33.
- 42.Михалев В. П. Значение видов искусства в художественном развитии личности // Искусство в мире духовной культуры / Е. П. Шудря,

- В. И. Шинкарук, Л. И. Новикова и др. Киев : Наукова думка, 1989. С. 184–200.
43. Мухина В. С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта. Москва : Педагогика, 1981. 239 с.
44. Неменский Б. М. Мудрость красоты. О проблемах эстетического воспитания : книга для учителя. 2-е изд. перер. Москва : Просвещение, 1987. 253 с.; ил.
45. Ніколенко Д. Ф. Естетичні почуття та їх виховання у дітей // Естетичне виховання у дитячому садку / упор. Е. М. Пугачевська, Г. Г. Головань. Київ : Радянська школа, 1970. С. 5–15.
46. Ничкало С. А. Мистецтвознавство : короткий тлумачний словник / С. А. Ничкало. – К. : Либідь, 1999. – 208 с.
47. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко та ін. ; за заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
48. Пасічний А. М. Образотворче мистецтво. Словник-довідник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 216 с.
49. Підкурманна Г. Дитяча творчість: програма та методичні рекомендації з художнього розвитку дітей дошкільного віку. / Г. Підкурманна. – К., 2001.
50. Поддьяков, Н. Н. Новый подход к развитию творчества у дошкольников / Н. Н. Поддьяков. – М.: Просвещение, 1990. – 260 с.
51. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посібник [для ун-тів] / В. А. Роменець – К. : Вища школа, 2004. – 247 с.
52. Савенков А. И. Психология детской одаренности. / А. И. Савенков – М. : Генезис, 2010. – 440 с.
53. Сакулина Н. П. Рисование в дошкольном детстве. Москва : Просвещение, 1965. 213 с.
54. Сисоева О. В. Естетичне ставлення дітей до творів живопису. Київ, 1968. 111 с.

55. Система естетичного виховання в дитячому садку / за заг. ред. Н. О. Ветлугіної. – К. : Рад. школа, 1977. – 264 с.
56. Соняшникова палітра : орієнтовне календарно-тематичне планування різних видів образотворчої діяльності дітей дошкільного віку / за заг. ред. Л. Калуської. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 168 с.
57. Суржанська В. А. Розвиваємо творчі здібності. / В. А. Суржанська. – Х. : Основа, 2007. – 112 с. – (Дошкільний навчальний заклад. Розвивайка).
58. Сухорукова Г. В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота, Л. А. Янцур; за заг. ред. Г. В. Сухорукової. – К. : Слово, 2010. – 376 с. ; іл.
59. Терещенко О. П. Розвиток творчості старшого дошкільника в образотворчій діяльності : навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». / О. П. Терещенко. – К. : Світич, 2009. – 112 с., іл.
60. Халезова Л. Б., Курочкина Н. А., Пантюхіна Г. В. Особенности лепки в детском саду. кн. для воспитателя дет. Сада. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Просвещение, 1986. 321 с.
61. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко / за заг. ред. З. Н. Борисової. Київ : Вища школа, 2004. 511 с.
62. Художественное творчество и ребёнок / Под. ред. Н. А. Ветлугиной. – М., 1972. – 288 с.
63. Флерина Е.А. Основные принципы художественного воспитания детей / Е.А. Флерина. // Дошкольное воспитание, 2009. – № 7. – С. 8-13.
64. Флёрина Е. А. Эстетическое воспитание дошкольника ; под ред. В. Н. Шацкой. Москва : АПН РСФСР, 1961. 328 с.
65. Художественное творчество и ребёнок : монографія / Под. ред.

- Н.А. Ветлугиной. – М. : Педагогика, 1972. – 288 с.
66. Чен Н. В. Художньо-естетичний розвиток старших дошкільників. Образотворча діяльність : посіб. Виховат. Харків : Основа, 2012. 95, [1] с. : табл., рис. (Серія «Впевнений старт»).
67. Чумичёва Р. М. Дошкольникам о живописи : кн. для воспитателя дет. сада / Р. М. Чумичёва. – М. : Просвещение, 1992. – 126 с.
68. Шульга Л.М. Барвиста радість (Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання). – Запоріжжя: «ЛПКС» ЛТД, 2007. – 280 с., іл.
69. Шульга Л.М. Ігрова технологія як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. / Л.М. Шульга. // Освіта та розвиток обдарованої особистості. Серії: «Педагогіка» та «Психологія». Щомісячний науково-методичний журнал. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2015. – № 11(42) (листопад). – С. 25-27
70. Шульга Л. Коли оживають речі. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку на заняттях з малювання. // Дошкільне виховання. – К., 1993. – № 6. – С. 16-17.
71. Эстетическое воспитание в детском саду / под ред. Н. А. Ветлугиной. Москва : Просвещение, 1985. 207 с.
72. Эстетическое воспитание и развитие детей дошкольного возраста. / под ред. Дубровской Е.А., Козловой С.А. Москва, 2002.